

УДК 005.412:334.012.61 – 022.51
JEL Classification: M21, O12, O47
DOI: 10.15587/2312-8372.2020.198535

ОЦІНКА СИНЕРГЕТИЧНОГО ЕФЕКТУ ВІД ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТАМИ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Лукашова Л. В.

ОЦЕНКА СИНЕРГЕТИЧЕСКОГО ЭФФЕКТА ОТ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ХОЗЯЙСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СУБЪЕКТАМИ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

Лукашова Л. В.

EVALUATION OF THE SYNERGETIC EFFECT FROM IMPLEMENTATION OF ECONOMIC ACTIVITY BY SMALL BUSINESS ENTITIES

Lukashova L.

Об'єктом дослідження є синергетичний ефект від здійснення господарської діяльності суб'єктами малого підприємництва та процес його формування. Одним з найбільш проблемних місць є кількісна оцінка синергетичного ефекту. Усунути даний недолік дозволяє застосування переліку методів, що використовуються для визначення синергетичного ефекту, зокрема, методу регресійного аналізу.

В ході даного дослідження автором здійснено класифікацію видів синергізму за основними класифікаційними ознаками, такими як складові прибутку, різновиди активів, сфери людської діяльності, джерела походження, масштаб прояву, тривалість наслідків прояву синергетичного ефекту. Застосована методика дозволила автору обґрунтувати наявність залежності між основними параметрами, що призводять до виникнення синергетичного ефекту від здійснення господарської діяльності суб'єктами малого підприємництва. В якості взаємозалежних параметрів розглядаються кількість видів економічної діяльності суб'єктів малого підприємництва фізичних осіб-підприємців, їх доходи та податкове навантаження.

З'ясовано, що синергетичний ефект проявляється у випадку помірної та спорідненої диверсифікації, що відповідає здійсненню суб'єктами малого підприємництва 2–5 видів економічної діяльності. Залежність охарактеризовано як поліноміальну третього ступеня. Наявність синергетичного ефекту засвідчують зростання обсягів доходів при зниженні рівня податкового навантаження та переважання темпів росту доходів над темпами росту податкового навантаження за групами.

Завдяки проведеному дослідженню стало можливим визначення граничного значення кількості видів економічної діяльності суб'єктів малого підприємництва фізичних осіб-підприємців, що забезпечують прояв синергетичного ефекту. Значення даного показника дорівнює 5. Автором доведено, що при зростанні кількості видів економічної діяльності та підвищенні рівня диверсифікації господарської діяльності суб'єктів малого підприємництва спостерігається поступове зниження синергетичного ефекту. Правомірність отриманих результатів підтверджено високими коефіцієнтами достовірності апроксимації R^2 , які дорівнюють 0,98 (щодо рівня податкового навантаження) та 0,99 (щодо розміру доходів).

Ключові слова: синергетичний ефект, суб'єкти малого підприємництва, фізичні особи-підприємці, податкове навантаження, джерела синергізму.

Объектом исследования является синергетический эффект от осуществления хозяйственной деятельности субъектами малого предпринимательства и процесс его формирования. Одним из наиболее проблемных мест данного исследования можно назвать количественную оценку синергетического эффекта. Нивелировать данный недостаток позволяет применение перечня методов, которые используются для определения синергетического эффекта, в частности, метод регрессионного анализа.

В ходе данного исследования автором осуществлено классификацию видов синергизма по основным классификационным признакам, таким как составляющие прибыли, разновидности активов, сферы человеческой деятельности, источники происхождения, масштаб проявления, длительность последствий проявления синергетического эффекта. Примененная методика позволила автору обосновать наличие зависимости между основными параметрами, что приводит к возникновению синергетического эффекта от осуществления хозяйственной деятельности субъектами малого предпринимательства. В качестве взаимозависимых параметров рассматриваются количество видов экономической деятельности субъектов малого предпринимательства физических лиц-предпринимателей, их доходы и налоговая нагрузка.

Определено, что синергетический эффект проявляется в случае умеренной и родственной диверсификации, что соответствует осуществлению субъектами малого предпринимательства 2–5 видов экономической деятельности. Зависимость охарактеризовано как полиномиальную третьей степени. О наличии синергетического эффекта свидетельствует возрастание объема доходов при снижении уровня налоговой нагрузки и превышение темпов роста доходов над темпами роста налоговой нагрузки по группам.

Благодаря проведенному исследованию стало возможным определение граничного значения количества видов экономической деятельности субъектов малого предпринимательства физических лиц-предпринимателей, которые обеспечивают проявление максимального синергетического эффекта. Значение данного показателя равняется 5. Автором доказано, что при возрастании количества видов экономической деятельности субъектов малого предпринимательства и повышении уровня диверсификации их хозяйственной деятельности наблюдается постепенное снижение

синергетического эффекта. Правомерность полученных результатов подтверждена высокими коэффициентами достоверности аппроксимации R^2 , которые соответствуют значениям 0,98 (относительно уровня налоговой нагрузки) и 0,99 (относительно размера доходов).

Ключевые слова: *синергетический эффект, субъекты малого предпринимательства, физические лица-предприниматели, налоговая нагрузка, источники синергизма.*

1. Вступ

Термін «синергізм» походить з грецької від synergos (syn) – разом та ergos – дія. Його було введено в обіг Хакеном Г. для позначення нового наукового напрямку. У своїй роботі [1] він зазначав, що синергетика вивчає системи, які складаються з великої кількості взаємодіючих між собою підсистем. Сьогодні поняття синергізму є міждисциплінарним. Якщо раніше синергізм досліджували лише математики, фізики або філософи, то останнім часом поняття синергізму розглядається фахівцями з економіки, менеджменту, маркетингу стосовно розвитку економічних систем. Найчастіше поняття синергетичного ефекту пов'язують з концепцією Ансоффа І. [2, 3]. Окремі автори розглядають синергетичний ефект як фактор інноваційного розвитку економіки [4, 5]. Більшість науковців сходяться на тому, що синергетичний ефект є ключовим аспектом діяльності будь-якого суб'єкта підприємництва [6].

Актуальність теми даного дослідження обумовлена значущістю суб'єктів малого підприємництва та переважанням їх за кількістю порівняно з іншими суб'єктами підприємницької діяльності в структурі національної економіки. Враховуючи вищевикладене, проблема оцінювання синергетичного ефекту від здійснення господарської діяльності суб'єктами малого підприємництва вбачається надзвичайно актуальною. Наявність синергетичного ефекту, його розрахунок та облік в динаміці дозволяють суб'єктам малого підприємництва (СМП) зекономити на інвестиціях за рахунок додатково отриманого доходу. В той же час, оцінювання синергетичного ефекту є запорукою підвищення ефективності господарської діяльності СМП за умови мінімізації їх капітальних вкладень та зниження рівня валових витрат.

2. Об'єкт дослідження та його технологічний аудит

Об'єктом дослідження є синергетичний ефект від здійснення господарської діяльності суб'єктами малого підприємництва та процес його формування.

Суб'єкти малого підприємництва представляють собою найбільш масовий прошарок національних суб'єктів підприємницької діяльності. Станом на кінець 2018 року їх кількість нараховує 1822671 одиниць, що відповідає 99,1 % всіх суб'єктів підприємницької діяльності в Україні, а обсяги реалізованої ними продукції перевищують 71 % загального обсягу продукції, реалізованої суб'єктами підприємництва (рис. 1) [7].

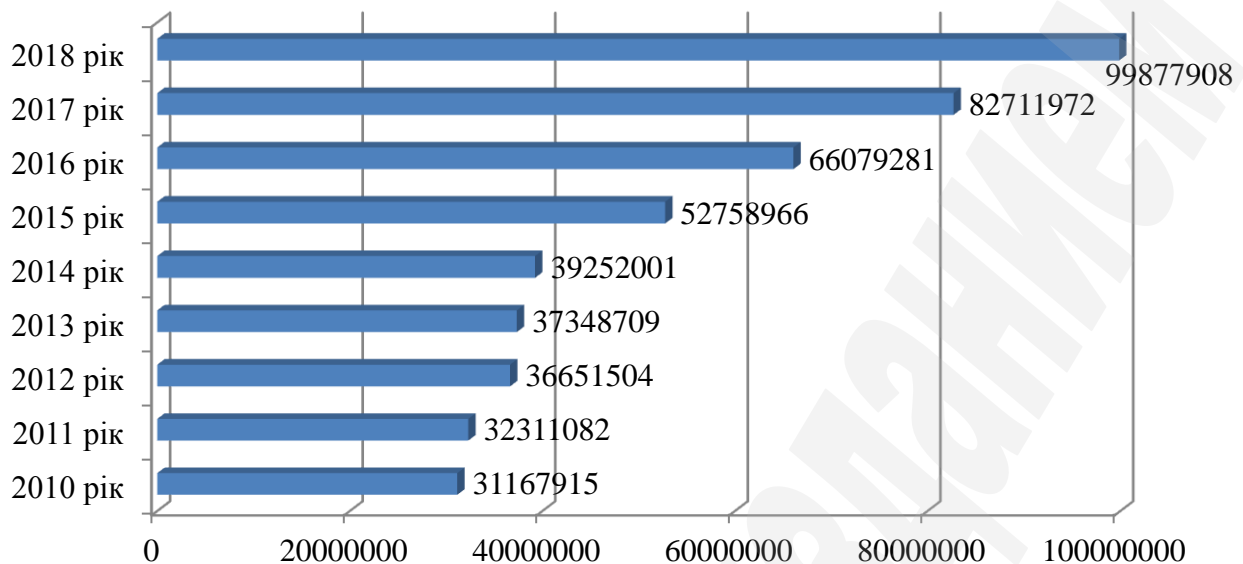

Рис. 1. Обсяги реалізованої продукції суб'єктами малого підприємництва в Україні у 2010–2018 рр., у. о. (розроблено автором на основі даних [7])

В той же час рівень виробничих витрат малих підприємств у 2012–2018 рр. коливається в межах 30,6–36,1 %, а рівень валових витрат за аналогічний період знаходиться в діапазоні 40,6–47,4 %. І хоча простежується позитивна тенденція до зниження рівня витрат малих підприємств, даний показник залишається надзвичайно високим та вимагає пошуку резервів його зниження.

Зважаючи на значущість групи суб'єктів малого підприємництва в структурі національної економіки одним з першочергових завдань є підвищення результативності та ефективності їх господарської діяльності, в тому числі і за рахунок використання внутрішніх резервів. Досягнення позитивного економічного ефекту є можливим не лише шляхом збільшення обсягів капітальних вкладень, розширення виробничих потужностей, підвищення рівня механізації та автоматизації виробничих процесів, рівня інноваційності господарської діяльності, підвищення якості та конкурентоспроможності продукції (послуг). Позитивний економічний ефект може бути досягнуто також шляхом кооперації, об'єднання зусиль та вдалої комбінації ресурсів, можливостей, бізнес-процесів, окремих суб'єктів підприємництва.

3. Мета та задачі дослідження

Метою даного дослідження є обґрунтування наявності та подальше оцінювання синергетичного ефекту від здійснення господарської діяльності суб'єктами малого підприємництва.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі задачі:

1. Провести класифікацію видів синергізму, притаманних для суб'єктів малого підприємництва, та з'ясувати вид синергізму, за яким проводитиметься оцінка синергетичного ефекту.
2. Визначити сутність та джерела синергетичного ефекту суб'єктів малого підприємництва, обґрунтувати пріоритетне джерело.
3. Обґрунтувати методика оцінки синергетичного ефекту.
4. Розрахувати кількісні параметри синергетичного ефекту.

5. Зробити висновки щодо існування залежності між рядом параметрів господарської діяльності суб'єктів малого підприємництва, наявністю синергетичного ефекту та його розміром.

4. Дослідження існуючих рішень проблеми

Серед основних напрямків вирішення проблеми синергетичного ефекту, виявлених в ресурсах світової наукової періодики, можна виділити дослідження причинно-наслідкових зв'язків в процесі підприємницької діяльності та синергетичного потенціалу [8, 9]. Також синергетичний ефект розглядався як реальне джерело для отримання «нетрадиційної» конкурентної переваги, що здатна змінити правила конкурентної гри на ринку [10]. Але в цих роботах не розглянуто безпосередньо процес оцінювання синергетичного ефекту суб'єктів підприємництва. Наприклад, в праці [11] дається оцінка синергетичного ефекту на основі технології інформаційного синтезу з точки зору сталого розвитку підприємств.

На окрему увагу заслуговують роботи, присвячені дослідженню синергетичного ефекту в різних сферах людської діяльності. Зокрема, наукові праці [12, 13] розглядають синергетичні ефекти у фармакології та хімії. Роботи [14, 15] розкривають сутність та особливості формування синергетичного ефекту в менеджменті та маркетингу. Деякі інші підходи науковці пропонують застосовувати щодо оцінки синергетичного ефекту в навчанні [16]. Проте, невирішеною залишається проблема визначення синергетичного ефекту щодо суб'єктів малого підприємництва незалежно від сфери діяльності. Останніх неможливо об'єднати з суб'єктами великого та середнього підприємництва. Суб'єктам малого підприємництва притаманні унікальні особливості, що обумовлюють специфіку їх господарювання.

Слід зауважити, що деякі автори в своїх наукових працях частково висвітлюють синергетичний підхід до малого підприємництва. Зокрема, в роботі [17] представлено процесну модель визначення детермінант ефективності підприємницької діяльності в малому бізнесі. Автором наведено ключові змінні та встановлені причинно-наслідкові зв'язки. Проте, зазначена модель забезпечує лише розуміння управлінських наслідків підприємницької діяльності суб'єктів малого підприємництва та не досліджує і не враховує весь спектр причинно-наслідкових зв'язків.

Таким чином, результати літературного аналізу дозволяють зробити висновок про те, що існує нагальна необхідність проведення досліджень в напрямку оцінювання синергетичного ефекту від здійснення господарської діяльності суб'єктами малого підприємництва.

5. Методика досліджень

Для кількісного визначення синергетичного ефекту науковцями використовується широкий діапазон методів, таких як:

- методи статистичного аналізу;
- методи кореляційно-регресійного аналізу;
- метод аналізу ієрархій [18];
- метод простого адитивного зважування (Simple Additive Waiting);

– метод DEMATEL (Decision Making Trial And Evaluation Laboratory) [19] – для розрахунку інтегрального синергетичного ефекту як результату взаємодії окремих стратегічних зон господарювання тощо.

В даному випадку автором було використано метод регресійного аналізу, за допомогою якого встановлено наявність стійкої залежності між трьома основними параметрами:

– кількістю здійснюваних суб'єктом малого підприємництва видів економічної діяльності;

– доходом та податковим навантаженням в його абсолютному та відносному значенні.

Розрахунки проведено за середньо груповими показниками відповідно до структури за кількістю видів економічної діяльності. Визначено граничний показник кількості видів економічної діяльності, за якого спостерігається синергетичний ефект та характер залежності між вищеназваними параметрами. В межах 6 груп визначено залежність розміру синергетичного ефекту у вигляді зниження рівня податкового навантаження на фоні зростання доходності.

6. Результати досліджень

Як правило, під синергізмом у підприємницькій діяльності розуміють вигоду, отриману від комбінування двох або більше елементів (або видів підприємницької діяльності) таким чином, що продуктивність отриманої комбінації є вищою, ніж сума її окремих елементів. Доцільно зауважити, що більшість концепцій синергізму не можуть бути застосовані відносно суб'єктів малого підприємництва, зважаючи на специфіку останніх. СМП мають значну кількість переваг порівняно з суб'єктами великого підприємництва, зокрема, мають можливість швидкого прийняття рішень внаслідок простоти структури. Проте вони не можуть повністю скористатися синергетичним ефектом, тому що в більшості випадків не прагнуть до кооперації.

Окремі види синергізму розглядали більшість сучасних науковців. В табл. 1 запропоновано авторський варіант класифікації синергізму, що відповідає меті даного дослідження.

Таблиця 1

Класифікація синергізму*

№ з/п	Класифікаційна ознака	Види синергізму	Характеристика
1	2	3	4
1		–	–
1.1	Складові прибутку [20]	Торговельний	Збільшення доходу відбувається за умови фіксованих інвестицій, використання одних і тих же каналів розподілу, менеджменту, просторових ресурсів, методів стимулювання збуту тощо

Продовження таблиці 1

1	2	3	4
1.2	2	Операційний	Результат більш високого рівня використання виробничих потужностей та персоналу, розподілу витрат, переваг професійного навчання, закупівлі значних обсягів сировини та комплектуючих
1.3		Інвестиційний	Наслідок спільного використання ресурсів: основних фондів, сировини, результатів НДДКР (науково-дослідні дослідницько-конструкторські розробки) тощо
1.4		Управлінський	Представляє прибутки у неявній формі за рядом компонентів
2	Різновиди активів [21]	–	–
2.1.		Комплементарний	Співіснування двох непов'язаних елементів стратегії за рахунок використання одного й того ж матеріального або фінансового активу
2.2.		Синергізм невидимих активів	Дозволяє суб'єкту підприємництва посилювати конкурентну позицію з меншими, ніж зазвичай, витратами. Не піддається копіюванню. Має довгостроковий характер
3	Сфери людської діяльності [22, 23]**	–	–
3.1.1		Синергізм менеджменту	Синергізм, що проявляється в процесі диверсифікації та кооперації діяльності суб'єктів підприємництва
3.1.1.1		Ринковий	Додаткові продажі одного або кількох видів продукції на одному або кількох ринках
3.1.1.2		Економічний (витратний)	Пов'язаний зі зниженням витрат на виробництво та продаж продукції шляхом використання тих самих виробничих потужностей, структурних підрозділів каналів розподілу тощо
3.1.1.3		Технологічний	Трансфер технологій з однієї сфери до іншої, завдяки якому створюється можливість захоплення прибуткових ринків без коштовного виведення на ці ринки нових видів продукції
3.1.1.4		Управлінський	Базується на трансфері управлінських знань, навичок та досвіду
3.1.2		Синергізм менеджменту	–
3.1.2.1		Системний синергізм	Досягається шляхом централізації бізнес-процесів та інтеграції суб'єктів підприємництва за ланцюгом створення вартості
3.1.2.2		Синергізм перенесення компетенцій від	Досягається за рахунок використання бізнес-одиниць унікальної компетенції

Закінчення таблиці 1

1	2	3	4
3.2	2	Синергізм економіці в	Пов'язаний з тим, що комбінація використання декількох взаємоузгоджених стратегій корисніше, ніж ізольоване запровадження однієї стратегії
3.3		Синергізм в екології	Явище посилення дії одного каталізатора шляхом додавання інших
3.4		Синергізм податковому регулюванні у	Базується на застосуванні податкових інструментів за декількома напрямками податкового регулювання, що призводить до виникнення синергетичного ефекту
4	Джерело походження	–	–
4.1		Внутрішній	Результат взаємодії, співпраці, кооперації та інтеграції структурних одиниць диверсифікованих суб'єктів підприємництва
4.2		Зовнішній	Результат взаємодії, співпраці, кооперації та інтеграції окремих незалежних один від одного суб'єкта підприємництва
5	Масштаб прояву [24]	–	–
5.1		Локальний	Проявляється при співпраці окремого суб'єкта підприємництва вертикально-інтегрованої структури зі своїм партнером, що не належить до цієї структури
5.2		Сегментний	Проявляється при співпраці окремих суб'єктів підприємництва в межах вертикально-інтегрованої структури
5.3		Загальний	Проявляється загалом по всій вертикально-інтегрованій структурі
6	Тривалість наслідків прояву синергетичного ефекту	–	–
6.1		Статичний	Короткострокові економічні наслідки прояву синергетичного ефекту
6.2		Динамічний	Довгострокові економічні наслідки прояву синергетичного ефекту

Примітки: * – авторське бачення класифікації синергізму, що відповідає цілям даного дослідження. Дана класифікація може бути розширена за рахунок таких класифікаційних ознак, як ступінь компліментарності можливостей, тип взаємозв'язку між структурними підрозділами суб'єкта підприємництва, механізм утворення синергетичного ефекту та ін.;

** – класифікація видів синергізму за сферами людської діяльності може бути значно розширена за рахунок інших сфер, в яких може проявлятися синергізм, зокрема, науковці виділяють синергізм у фармакології, в медицині, у біології, у релігії тощо

Автор погоджується з тлумаченням синергетичного ефекту як додаткового результату, отриманого шляхом тісної та злагодженої взаємодії окремих елементів системи [25]. Синергетичний ефект може бути як позитивним (задовольняє нерівність « $2+2>4$ »), так і негативним (задовольняє нерівність « $2+2<4$ »). Проявом

позитивного синергетичного ефекту можна вважати зниження рівня витрат на фоні стабільного (заданого) доходу або зростання доходу за умови стабільного (заданого) рівня витрат. Проявом негативного синергетичного ефекту є зростання рівня витрат на фоні стабільного доходу або зменшення доходу при стабільному рівні витрат. Іноді науковці виділяють нульовий синергетичний ефект, під яким розуміють відсутність очікуваних вигід [26]. Можна сказати, що універсальним інструментом розрахунку синергетичного ефекту є фінансовий аспект Ковача М. Й., в якому виділено такі види синергетичного ефекту, як натуральний, економічний, соціальний, екологічний, художньо-естетичний [4]. На думку автора, не всі види синергетичного ефекту є однаково вагомими та значущими з точки зору суб'єктів підприємництва. Найбільша увага суб'єктів підприємницької діяльності традиційно приділяється економічному синергетичному ефекту внаслідок того, що він враховує організаційний, управлінський та фінансовий аспекти. З точки зору споживачів продукції та послуг найбільш значущим є соціальний синергетичний ефект від здійснення господарської діяльності суб'єктами підприємництва.

Таким, що заслуговує на увагу, є висновок автора роботи [24], який вважає, що різні види синергізму впливають один на одного та продукують взаємний синергетичний ефект або «синергетичний ефект синергії». Проте, слід зауважити, що вузьким місцем даної теорії є її практична реалізація та вимірювання загального синергетичного ефекту. На практиці суб'єкти підприємництва не завжди чітко усвідомлюють процес проведення досліджень одного виду синергетичного ефекту. У випадку вимірювання загального синергетичного ефекту ситуація ускладнюється внаслідок накладання одного синергетичного ефекту на інший. Вимірювання загального синергетичного ефекту вбачається можливим лише за умови наявності висококваліфікованого менеджменту та якісного інформаційного забезпечення. Суб'єкти малого підприємництва, як правило, не володіють можливостями залучення висококваліфікованого управлінського персоналу. Зазвичай функції топ керівників виконують власники. Також суб'єкти малого підприємництва не мають якісного інформаційного забезпечення та належних ресурсів для аутсорсингу. СМП не завжди отримують бажаний синергетичний ефект, оскільки неспроможні провести об'єктивну оцінку ситуації та вирахувати реальний ефект від реалізації певних заходів та прийняття управлінських рішень.

Авторські дослідження виявили, що суб'єктам малого підприємництва більшою мірою притаманний внутрішній синергізм та прагнення до отримання синергетичного ефекту від кооперації власних ресурсів та можливостей. Для суб'єктів малого підприємництва не характерні взаємодія та кооперація підприємницької діяльності з іншими СМП. Хоча, існують приклади кооперації та об'єднання зусиль суб'єктів малого підприємництва, що призвели до позитивного синергетичного ефекту, зокрема, один з таких варіантів описаний в роботі [27], в якій досліджувалась діяльність суб'єктів малого підприємництва, об'єднаних в мережі.

Джерелами синергетичного ефекту у підприємстві є: економія витрат, економія фінансів (за рахунок зменшення трансакційних витрат на проведення операцій), зростання результативності управління, посилення позиції на ринку за рахунок ослаблення конкурентів [28]. Джерела синергетичного ефекту суб'єктів малого підприємництва дещо відрізняються від суб'єктів підприємства в цілому. Це пов'язано,

в першу чергу, з веденням спрощеного обліку СМП. Витрати всього, виробничі та інші види витрат можуть бути визначені лише стосовно СМП, які перебувають на загальній системі оподаткування, обліку та звітності. Решта СМП, зокрема ті, що не мають статусу юридичної особи та ведуть спрощену звітність, не завжди розраховують витрати навіть в рамках оперативного обліку. В ході досліджень було з'ясовано, що в якості джерела синергетичного ефекту СМП можна розглядати економію за рахунок зниження податкового навантаження на фоні зростання доходності.

Автор вважає синергізм одним з пріоритетних напрямів підвищення ефективності господарської діяльності суб'єктів малого підприємництва. На його користь також свідчить його невисока вартість, тобто синергізм у більшості випадків не вимагає залучення значних додаткових коштів суб'єктом підприємництва.

Авторська оцінка синергетичного ефекту від здійснення господарської діяльності суб'єктами малого підприємництва проводилася в рамках дослідження, в якому брали участь 250 фізичних осіб-підприємців (ФОП) м. Києва (Україна), що перебувають на спрощеній системі оподаткування 1–3 груп (ССО). В структурі досліджених СМП:

- 48 % обрали 3 групу єдиного податку (тобто вони сплачують 5 % від доходу, якщо не є платниками ПДВ та 3 % від доходу, якщо мають статус платника ПДВ);

- 49,6 % обрали 2 групу єдиного податку (сплачують 20 % від мінімальної заробітної плати);

- 2,4 % – 1 групу (сплачують 10 % від прожиткового мінімуму).

Представники 1 групи ССО є менш чисельними внаслідок низки обмежень щодо здійснення підприємницької діяльності при перебуванні на даній групі. Суб'єкти малого підприємництва ФОП мають в своєму арсеналі від 1 до 28 зареєстрованих видів економічної діяльності. Автором висунуто гіпотезу щодо існування залежності між кількістю задекларованих СМП видів економічної діяльності, обсягами доходу та розміром сплачених податків. Зазвичай, суб'єкти малого підприємництва здійснюють господарську діяльність в одному напрямку (який є основним та зазначається у формах звітності), рідше у 2–5 супутніх напрямках, що говорить про диверсифікацію їх господарської діяльності. Наявність значної кількості зареєстрованих видів економічної діяльності не свідчить про їх одночасну реалізацію СМП. Суб'єкти підприємництва намагаються мінімізувати власні трудовитрати, реєструючи максимально необхідну кількість видів економічної діяльності за КВЕД (Класифікатор видів економічної діяльності) та уникаючи необхідності додаткового відвідання державної реєстраційної служби. Проведене автором дослідження дозволило розподілити всіх суб'єктів малого підприємництва ФОП на декілька груп за кількістю заявлених видів економічної діяльності. До першої групи увійшли ФОП, які задекларували та здійснюють лише 1 вид діяльності за КВЕД. Їх частка в загальній структурі налічує 13,2 %. Друга група включає ФОП, що здійснюють 2–3 види економічної діяльності та становить 20 % у загальній структурі. 28,4 % належить ФОП, що обрали 4–5 видів економічної діяльності. Далі розбивка ФОП за групами відповідно до кількості обраних ними видів економічної діяльності є більш укрупненою внаслідок неможливості охопити таку кількість видів діяльності суб'єктом малого підприємництва з урахуванням його обмежених ресурсів та

можливостей: 6–10 (25,6 %), 11–20 (10 %), 21–28 (2,8 %). В ході дослідження було визначено середній розмір податкового навантаження (розмір податкового навантаження по кожному ФОП розраховано як середнє значення суми єдиного податку та суми єдиного страхового внеску (ЄСВ) по кожній групі) та середній дохід станом на 2019 рік (рис. 2).

Розмір доходів ФОП поступово зростає від 1 до 3 групи, досягаючи свого максимального значення, і знижується у 4–6 групах, що свідчить про більші обсяги господарської діяльності суб'єктів підприємництва, які здійснюють 2–3 та 4–5 видів економічної діяльності. Залежність представлено у вигляді поліноміальної функції з максимально високим коефіцієнтом апроксимації ($R^2=0,9988$). Розмір податкового навантаження зростає від 1 до 6 групи в своєму абсолютному значенні (залежність можна охарактеризувати як лінійну), проте для обґрунтування ефективності господарської діяльності доцільно використати похідний відносний показник – рівень податкового навантаження.

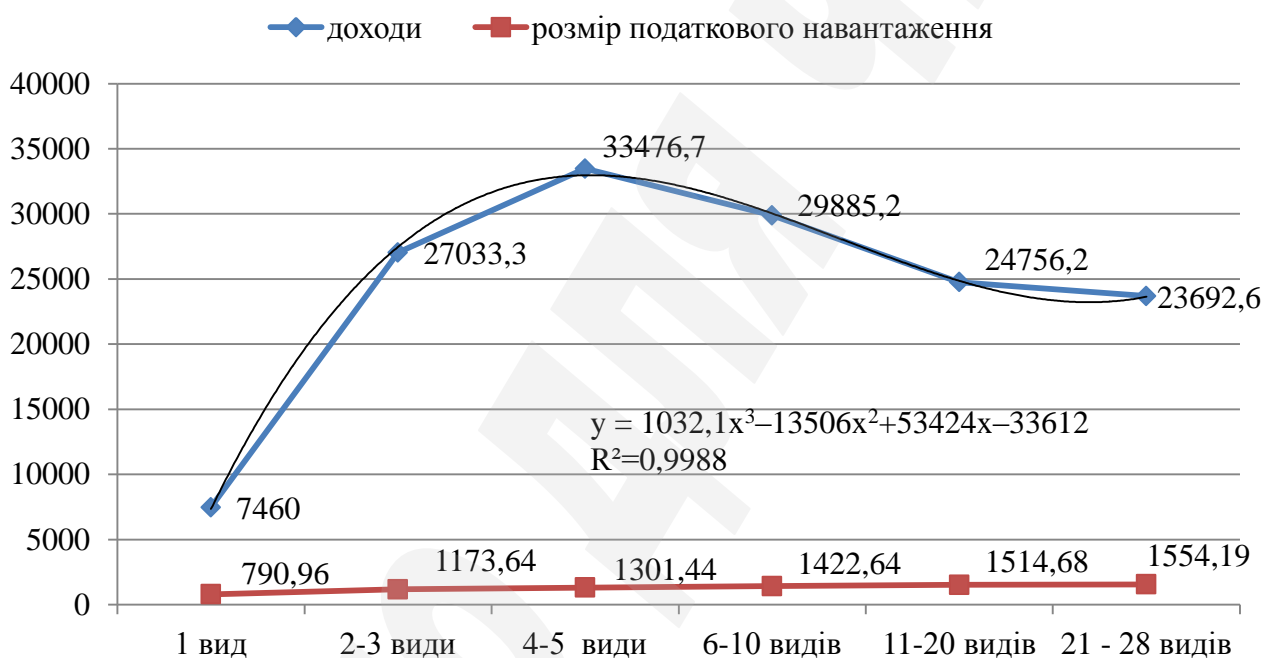

Рис. 2. Доходи та розмір податкового навантаження фізичних осіб-підприємців м. Києва (Україна) у 2019 році за групами видів економічної діяльності, у. о.

Доцільно зауважити, що рівень податкового навантаження за групами коливається в межах 3,89–10,6 % (рис. 3).

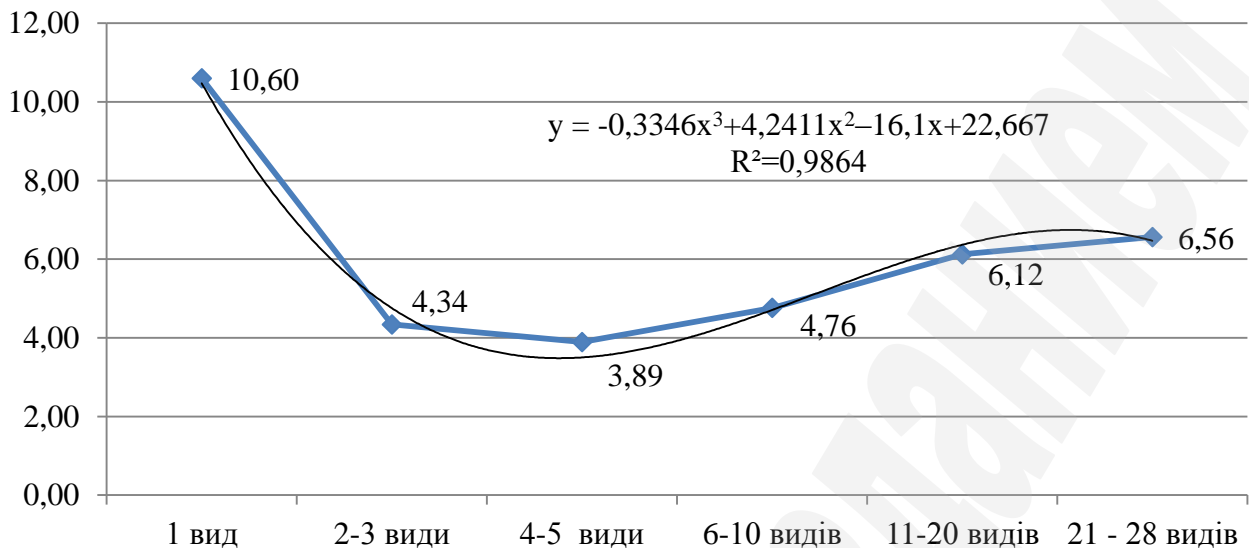

Рис. 3. Рівень податкового навантаження фізичних осіб-підприємців м. Києва (Україна) у 2019 році за групами видів економічної діяльності, %

Найвищий рівень податкового навантаження спостерігається у 1-й групі та становить 10,6 %, а найнижчий – у 3-й групі (4–5 видів діяльності за КВЕД). Прослідковується тенденція до зниження рівня податкового навантаження зі збільшенням кількості видів економічної діяльності (диверсифікованості господарської діяльності). Проте, при перевищенні граничного значення кількості видів економічної діяльності рівень податкового навантаження поступово зростає. Залежність можна охарактеризувати як поліноміальну 3 ступеня. Коефіцієнт апроксимації близький до 1 та підтверджує достовірність опису даної залежності представленою функцією.

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок про існування беззаперечної залежності між кількістю видів економічної діяльності СМП ФОП, обсягами їх доходу, обсягами та рівнем їх податкового навантаження. За умови вдалого вибору та комбінації 2–5 видів економічної діяльності спостерігається прояв синергетичного ефекту, який засвідчує зростання обсягів доходів при зниженні рівня податкового навантаження та переважання темпів росту доходів ФОП над темпами росту їх податкового навантаження. Синергетичний ефект має місце при помірній спорідненій диверсифікації видів економічної діяльності. При реалізації одного виду економічної діяльності спостерігається найвищий рівень податкового навантаження при найнижчих доходах, що пов'язано з обмеженістю можливостей та максимізацією ризиків суб'єкта малого підприємництва. Надмірна кількість видів економічної діяльності не призводить до підвищення синергетичного ефекту внаслідок неможливості якісного охоплення СМП всіх задекларованих напрямків та номінальний характер даного показника. Суб'єкти малого підприємництва відповідно до їх статусу та існуючих обмежень щодо доходу та чисельності найманих працівників не можуть реалізовувати господарську діяльність у десятках напрямків. Дослідження довели, що граничним значенням кількості видів економічної діяльності, за умови реалізації яких спостерігається

синергетичний ефект, дорівнює 5. Слід зауважити, що даний висновок є правомірним лише для окремої категорії суб'єктів малого підприємництва – фізичних осіб підприємців, що перебувають на спрощеній системі оподаткування. В даному випадку застосування класичної схеми розрахунку, в якій використовуються валові витрати суб'єкта підприємництва, не вбачається можливим внаслідок ведення спрощеної звітності більшістю СМП, в якій фігурують лише розмір доходів та податків у звітному періоді.

7. SWOT-аналіз результатів досліджень

Strengths. Сильні сторони дослідження базуються певною мірою на характерних особливостях, притаманних виключно суб'єктам малого підприємництва. До них можна віднести:

- спеціалізацію виробництва, яка забезпечує високу ефективність господарської діяльності;
- мобільність;
- спроможність та готовність до інновацій;
- наявність актуальних організаційних навичок тощо.

Ще однією сильною стороною дослідження є унікальність запропонованого підходу до формування синергетичного ефекту на основі комбінації трьох параметрів: доходності, рівня податкового навантаження та кількості видів економічної діяльності суб'єкта малого підприємництва.

Позитивний ефект від запровадження результатів дослідження полягає у підвищенні ефективності господарської діяльності СМП за умови зниження рівня витрат, зокрема, рівня податкового навантаження на суб'єкта господарювання. Посилення позитивного ефекту обумовлює той факт, що суб'єктам малого підприємництва для досягнення запропонованого виду синергетичного ефекту не потрібно залучати додаткові інвестиції.

Weaknesses. Слабкими сторонами дослідження в даному випадку є неможливість забезпечення абсолютної точності вимірювання та наявність похибки в процесі його здійснення внаслідок впливу на формування синергетичного ефекту широкого переліку зовнішніх та внутрішніх чинників. А також складностей, пов'язаних з врахуванням ступеня та напряму впливу кожного з них.

Opportunities. Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні:

- 1) синергетичного ефекту від здійснення господарської діяльності суб'єктами малого підприємництва, що формується за рахунок інших внутрішніх джерел (наприклад, за рахунок зростання ефективності управління);
- 2) зовнішнього синергетичного ефекту;
- 3) загального синергетичного ефекту, що є похідним всіх наявних джерел.

Threats. Загрозами процесу формування та визначення синергетичного ефекту є:

- 1) низький рівень поінформованості суб'єктів малого підприємництва щодо змін у чинному законодавстві, неспроможність їх відслідковування;

2) обмежені конкурентні можливості порівняно з великими операторами ринку;

3) високі вхідні бар'єри при виході на міжнародні ринки;

4) зміни фінансово-кредитної політики держави щодо суб'єктів малого підприємництва;

5) низький рівень опору зовнішнім негативним чинникам внаслідок ресурсних обмежень.

Додаткові витрати, пов'язані з запровадженням результатів дослідження, це, в першу чергу, витрати на оплату праці висококваліфікованого управлінського персоналу, знань та навичок якого достатньо для формування та визначення синергетичного ефекту від здійснення господарської діяльності.

8. Висновки

1. Здійснено авторську класифікацію синергізму за основними класифікаційними ознаками: складовими прибутку, різновидами активів, сферами людської діяльності, джерелами походження, масштабами прояву, тривалістю наслідків прояву синергетичного ефекту.

2. Визначено сутність синергетичного ефекту, який розглядається як додатковий результат, отриманий шляхом тісної та злагодженої взаємодії окремих елементів системи в процесі здійснення господарської діяльності суб'єктами малого підприємництва.

3. Обґрунтовані основні джерела синергетичного ефекту, а саме: економія витрат, економія фінансів, зростання результативності управління, посилення позиції суб'єктів малого підприємництва на ринку. В якості джерела синергетичного ефекту, який досліджується в роботі, розглянуто економію за рахунок зниження податкового навантаження на фоні зростання доходності.

4. На підставі використання регресійного аналізу визначено характер залежності між основними параметрами формування синергетичного ефекту: кількістю видів економічної діяльності, розміром доходу та розміром податкового навантаження. З'ясовано, що залежність описує поліноміальна функція третього ступеня.

5. Визначений граничний параметр кількості видів економічної діяльності, що забезпечує прояв синергетичного ефекту у вигляді підвищення ефективності господарської діяльності суб'єктів малого підприємництва – фізичних осіб – підприємців. Він дорівнює 5.

Представлене дослідження не охоплює проблему оцінки негативного синергетичного ефекту, який також може мати місце в процесі здійснення господарської діяльності суб'єктами малого підприємництва. Вищеназваний аспект буде більш глибоко розглянуто при проведенні автором подальших досліджень в даному напрямку.

References

1. Haken, H. (2012). *Principles of Brain Functioning: A Synergetic Approach to Brain Activity, Behavior and Cognition*. Springer Series in Synergetics, 368. doi: <http://doi.org/10.1007/978-3-642-79570-1>

2. Ansoff, H. (2007). *Strategic Management*. Springer, 251. doi: <http://doi.org/10.1057/9780230590601>
3. Ansoff, H. (1965). *Corporate Strategy*. New York: McGraw-Hill Book Co.
4. Kovach, M. Y. (2017). Synerhetychnyi efekt yak vazhlyvyi faktor innovatsiinoho rozvytku ekonomiky. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii Ekonomika*, 2 (1 (49)), 84–89.
5. Lisovska, L. S., Hryniv, N. T. (2016). Zabezpechennia synerhizmu innovatsiinykh protsesiv na pidpryiemstvi. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha»*. *Lohistyka*, 846, 103–109.
6. Boiko, Yu. I. (2018). Synerhetychnyi efekt yak kliuchovyi aspekt diialnosti obiednanykh terytorialnykh hromad. *Problemy teorii ta metodolohii bukhhalterskoho obliku, kontroliu i analizu*, 1 (39), 3–8.
7. *Ofitsiyni veb-sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy*. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Smolka, K., Verheul, I., Burmeister-Lamp, K., Heugens, P. (2016). Get It Together! Synergistic Effects of Causal and Effectual Decision-Making Logics on Venture Performance. *Entrepreneurship theory and practice*. Sage Publications Inc., 34. doi: <http://doi.org/10.1111/etap.12266>
9. Gibb, A. (2012). Exploring the synergistic potential in entrepreneurial university development: towards the building of a strategic framework. *Annals of Innovation & Entrepreneurship*, 3 (1), 16742. doi: <http://doi.org/10.3402/aie.v3i0.17211>
10. Stan, L.-M. (2011). *The Necessity to Exploit the Economic Network's Synergistic Potential*. LAP Lambert Academic Publishing, 68.
11. Xu, X., Wang, Q., Niu, D., Zhang, L. (2018). Synergistic Effect Evaluation of Main and Auxiliary Industry of Power Grid Based on the Information Fusion Technology from the Perspective of Sustainable Development of Enterprises. *Sustainability*, 10 (2), 457. doi: <http://doi.org/10.3390/su10020457>
12. Tallarida, R. J. (2011). Quantitative Methods for Assessing Drug Synergism. *Genes & Cancer*, 2 (11), 1003–1008. doi: <http://doi.org/10.1177/1947601912440575>
13. Singh, N., Gupta, V. K., Kumar, A., Sharma, B. (2017). Synergistic Effects of Heavy Metals and Pesticides in Living Systems. *Frontiers in Chemistry*, 5. doi: <http://doi.org/10.3389/fchem.2017.00070>
14. Petrov, A., Geraskina, I. (2017). Synergistic Approach to the Management of Transport Infrastructure Projects. *Transportation Research Procedia*, 20, 499–504. doi: <http://doi.org/10.1016/j.trpro.2017.01.081>
15. Melnyk, L. H., Dehtiarova, I. B. (2010). Synerhetychna osnova marketynhovykh innovatsii. *Marketynh i menedzhment innovatsii*, 1, 67–77.
16. Meteshkin, K. A., Morozova, O. I. (2015). Sinergeticheskii effekt primeneniia informacionnykh tekhnologii v obuchenii studentov. *Avtomobilnii transport*, 37, 149–154.
17. Hatton, L. (2014). A synergistic approach to small business entrepreneurship. *Journal of Management and Marketing Research*, 17. Available at: <http://www.aabri.com/manuscripts/142021.pdf>

18. Saaty, T. L. (1977). A scaling method for priorities in hierarchical structures. *Journal of Mathematical Psychology*, 15 (3), 234–281. doi: [http://doi.org/10.1016/0022-2496\(77\)90033-5](http://doi.org/10.1016/0022-2496(77)90033-5)
19. Fontela, E., Gabus, A. (1976). *The DEMATEL observer, DEMATEL Report*. Geneva: Battelle Geneva Research Center. Available at: [https://www.scirp.org/\(S\(czeh2tfqyw2orz553k1w0r45\)\)/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=1847241](https://www.scirp.org/(S(czeh2tfqyw2orz553k1w0r45))/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=1847241)
20. Pidvalna, O. H., Koziar, N. O. (2013). Synerhiinyi efekt v menedzhmenti. *Efektivna ekonomika*, 3. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1865>
21. Hoshovska, O., Limanskyi, A., Poplavska, Zh. (2011). *Synerhizm u stratehichnomu upravlinni*. Lviv: TzOV "Kompaniia "Manuskrypt", 284.
22. Poplavska, Zh. (2001). Efekt vzaiemodii. Synerhizm v ekonomitsi. *Visnyk NAN Ukrainy*, 5. Available at: <http://dSPACE.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/72551/08-Poplavska.pdf?sequence=1>
23. Vinnikova, O. S. (2017). Synerhichnyi efekt u derzhavnomu podatkovomu rehuliuванні. *Ekonomika rozvytku*, 3 (83), 44–52.
24. Kolesnikov, D. V. (2013). Sutnist synerhii ta klasyfikatsiia yii vydiv u doslidzhenni vertykalno-intehrovanykh struktur. *Ekonomichnyi visnyk*, 2, 9–15.
25. Kovalov, A. V., Halchenko, K. (2012). Synerhiia. Synerhetychnyi efekt *Alians nauk: vchenyi – vchenomu*.
26. Horbas, I. (2015). Metodychne zabezpechennia otsiniuvannia vnutrishnoho synerhizmu v diialnosti pidpriemstv. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, 7 (172), 59–64.
27. Laschewski, L., Phillipson, J., Gorton, M. (2002). The Facilitation and Formalisation of Small Business Networks: Evidence from the North East of England. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 20 (3), 375–391. doi: <http://doi.org/10.1068/c0066a>
28. Brigham, E., F. (2018). *Fundamentals of Financial Management*. Cengage Learning, 832.

The object of research is the synergistic effect of economic activity by small entrepreneurship and the process of its formation. One of the most problematic places is the quantitative assessment of the synergistic effect. To eliminate this drawback allows the use of a list of methods used to determine the synergistic effect, in particular, the method of regression analysis.

In the course of this research, the author classify the types of synergism according to the main classification criteria, such as profit components, types of assets, areas of human activity, sources of origin, scale of manifestation, duration of consequences of the manifestation of the synergistic effect. The applied methodology allows the author to justify the existence of a relationship between the main parameters that lead to the emergence of a synergistic effect from the implementation of economic activity by small entrepreneurship. As interrelated parameters, the number of types of economic activity of small entrepreneurship of individual entrepreneurs is considered, their income and tax burden.

It was found that the synergistic effect manifests itself in the case of moderate and related diversification corresponds to the implementation of 2–5 types of economic activity by small entrepreneurship. Dependence is characterized as polynomial of the third degree. The presence of a synergistic effect is evidenced by an increase in revenue with a decrease in the tax burden and the predominance of revenue growth over the growth rate of the tax burden for groups.

Thanks to the research, it becomes possible to determine the limit value of the number of types of economic activity of small entrepreneurship of individual entrepreneurs, providing a synergistic effect. The value of this indicator is 5. The author has proved that with an increase in the number of types of economic activity and an increase in the level of diversification of economic activity of small entrepreneurship, a gradual decrease in the synergistic effect is observed. The validity of the obtained results is confirmed by high reliability coefficients of the approximation R^2 , which are 0.98 (in terms of tax burden) and 0.99 (in terms of income).

Keywords: *synergistic effect, small entrepreneurship, individuals-entrepreneurs, tax burden, sources of synergy.*